

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-58-12>

УДК 330.354:339.9

Щелкунов Ігор Володимирович

аспірант,

Державний торговельно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0829-4361>**Igor Shchelkunov**

State University of Trade and Economics

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ

INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF NATIONAL ECONOMIC SUSTAINABILITY

Анотація. В статті доведено актуальність обґрунтування комплексного підходу до інтерпретації національної економічної стійкості для аналізу можливостей національних економік адаптуватися до зовнішніх шоків та забезпечувати стабільний розвиток за кризових умов. Визначено тріаду інтерпретацій поняття «стійкість», яке пропонується розуміти як стан, властивість та характеристику поведінки системи. Розглянуто еволюцію інституалізації національної стійкості в нормативно-правових документах України як реакцію на ескалацію безпекових загроз. Обґрунтовано, що економічна стійкість є фундаментом економічної безпеки держави та одним з ключових критеріїв її забезпечення. Надано інтерпретацію поняття національної економічної стійкості на підставі узагальнення підходів до трактування стійкості як базового концепту та врахування її критичної ролі у забезпеченні національної економічної безпеки.

Ключові слова: стійкість, національна економічна стійкість, національна безпека, адаптація, стабільність, розвиток, зовнішні загрози.

Summary. Contemporary external shocks intensify the need to reconsider the basic approaches to interpreting the concept of “economic resilience” at the national level. The lack of consensus in scholarly research regarding the substantive content of the category of national economic resilience complicates its correct application in the development of national economic resilience strategies. The analysis of approaches to the interpretation of the concept of “resilience” made it possible to form a triad of its interpretations as a state, a property, and a characteristic of system behavior. On the basis of generalizing these approaches, resilience is defined as the ability of a system (object) to withstand changes in operating conditions, maintaining a stable state under the influence of destabilizing factors and acquiring the capacity to recover after overcoming their impact. In order to substantiate the expediency of adhering to these three identified aspects in defining national resilience as a derivative concept of system resilience, the regulatory and legal framework of Ukraine in the field of national security and national resilience is examined. It is proven that the institutionalization of the issue of resilience in the legislation of Ukraine is a logical response to the intensification of global challenges and unprecedented threats to national security caused by the full-scale aggression of the Russian Federation, and that the logical outcome of its evolution is the adoption of the Concept for Ensuring the National Resilience System of Ukraine. It is substantiated that economic resilience constitutes the foundation of the state’s economic security and one of its key criteria, determining the ability of the national economy to maintain a critical level of social reproduction under crisis conditions. An interpretation of the concept of national economic resilience is proposed based on the generalization of approaches to resilience as a basic concept and consideration of its critical role in ensuring national economic security. The substantiated approach to interpreting national economic resilience expands the theoretical basis for analyzing the ability of national economies to adapt to external shocks and to ensure stable development under conditions of global turbulence.

Keywords: resilience, national economic resilience, national security, adaptation, stability, development, external threats.

Постановка проблеми. Сучасні зовнішні шоки, як-то геоекономічні конфлікти, порушення глобальних ланцюгів доданої вартості, фінансові та енергетичні кризи, актуалізують потребу в переосмисленні базових підходів до трактування поняття «економічна стійкість»

у національному вимірі. Водночас у наукових дослідженнях відсутня єдність щодо змістовного наповнення категорії національної економічної стійкості, що ускладнює її коректне використання при розробці національних стратегій економічної стійкості. За таких умов обґрунтування підходу

до інтерпретації національної економічної стійкості є актуальним завданням з точки зору формування цілісного теоретичного підґрунтя аналізу здатності національних економік адаптуватися до зовнішніх впливів і забезпечувати стабільний розвиток у міжнародному економічному середовищі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Підходи до трактування науковцями поняття національної економічної стійкості базуються на різному розумінні як самої економічної стійкості як соціально-економічної категорії, так й базового поняття «стійкість». Так, С. Ханін виокремлює три підходи до розуміння стійкості соціально-економічної системи: 1) стійкість як стабільність (безпечність, цілісність, міцність, надійність) системи; 2) стійкість як відносна незмінність системи; 3) стійкість як здатність до саморозвитку [1, с. 230]. В роботі С. Іванова [2, с. 75] зазначається, що визначення економічної стійкості можна поділити на три групи: 1) стійкість економіки як швидкість її повернення до рівноважного стану (інженерний підхід); 2) стійкість як здатність економіки поглинати потрясіння та збурення, трансформуючи свою структуру (кейнсіанський підхід); 3) стійкість як здатність адаптуватися до потрясінь або реакції на них (системний підхід). А. Бойко, Д. Шкуропадська, Ю. Гладка та ін. [3] визначають стійкість національної економіки як її здатність витримувати внутрішні та зовнішні виклики, адаптуватися до них та відновлюватися після їх прояву, функціонувати в умовах невизначеності та турбулентності. В. Маргасова [4] ототожнює стійкість економічної системи зі здатністю до збереження та відтворення вихідного стану при зовнішньому та внутрішньому впливах а О. Власюк [5] – з міцністю та надійністю усіх її елементів. Як бачимо, спектр трактувань національної економічної стійкості є доволі широким, та зазвичай виходить за межі ототожнення цього поняття з єдиною характеристикою (аспектом, властивістю тощо). Також очевидно, що обраний підхід до розуміння економічної стійкості залежить від інтерпретації науковцями власне стійкості як базової понятійної категорії дослідження, що зумовлює доцільність аналізу та систематизації її ключових аспектів.

Метою статті є надання інтерпретації поняття національної економічної стійкості на підставі узагальнення підходів до трактування стійкості як базового концепту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття стійкості в наукових та аналітичних джерелах зазвичай розглядається в різних аспектах. Так, І.Б. Висоцька зауважує на існування трьох підходів до походження дефініції стійкості: від «*stabilis*» (лат. стабільний) – здатність об'єкта до збереження або підтримки свого стану під впливом зовнішніх та внутрішніх обставин; від

«*robustness*» (англ. міцність) – властивість системи витримувати неочікувані зміни зовнішнього середовища; від «*resilio*» (лат. відскок) – здатність системи до відновлення, повернення до попереднього стану [6, с. 13–14]. Відмінності між цими аспектами трактування автор цієї статті вбачає у використанні понять «статична стійкість» та «динамічна стійкість». Під статичною стійкістю розуміється збереження системою незмінності своїх параметрів без можливості розвитку, тоді як динамічна стійкість означає можливість системи до реакції на вплив збурюючих чинників, яка призводить до її відновлення [6, с. 21]. В інтерпретації А. Бойко та ін. [3, с. 9] різні підходи до трактування стійкості асоціюються з типом системи, до якої застосовується це поняття: механічна система (ознака стійкості – неодмінність повернення до попереднього стану після деструктивного впливу) або соціально-економічна система (стійкість як адаптивність до змін, інновацій та навчання). О. Резнікова [7, с. 30] визначає відмінності у визначенні сутності поняття «стійкість» через здатність об'єкта: поглинати негативні впливи задля повернення до рівноважного стану; швидко відновлюватися до стану рівноваги після негативних впливів; протидіяти негативним впливам шляхом пристосування до нових умов та переходу до нового рівноважного стану.

В Доповіді Світового економічного форуму 2013 року [8] зазначається, що використання поняття «стійкість» в контексті дослідження соціально-економічних систем набуває нового змістовного навантаження порівняно з його тлумаченням в технічних науках, коли під стійкістю статичного об'єкта розуміється його здатність витримувати велике навантаження. Соціально-економічна система, навпаки, повинна демонструвати стійкість не тільки як можливість перебувати в заданому стані та повертатися до нього під впливом дестабілізуючих чинників, але й бути здатною до адаптації – тобто, віднаходити нові можливості функціонування в умовах, що змінилися. Такі міркування дозволяють виокремити три аспекти трактування стійкості [8, с. 37]: стійкість об'єкта (швидке повернення в норму після стресової ситуації та здатність витримувати значний стрес); стійкість системи (підтримка функціонування системи у разі збою); стійкість адаптивної системи (здатність протистояти кризам, відновлюватися та реорганізовуватися у відповідь на кризи).

На наш погляд, саме ці три аспекти, визначені у Доповіді Світового економічного форуму [8], та наведені також в роботі І. Висоцької [6], найкращим чином відповідають поширеним інтерпретаціям трактування стійкості, які в роботах науковців найчастіше асоціюються зі здатністю об'єкта (системи): зберігати свій стан або підтримувати

його при змінах внутрішніх та зовнішніх обставин (*стійкість як стан системи*); витримувати зміни параметрів зовнішнього середовища, відмінні від розрахункових (*стійкість як властивість системи*); різко змінюватися або повертатися назад (*стійкість як характеристика поведінки системи*). При цьому вважаємо, що в контексті дослідження стійкості систем доцільно асоціювати зі стійкістю не один з трьох ключових аспектів її трактування, а вести мову про необхідність одночасного дотримання всіх трьох вимог. Адже здатність системи бути стабільною при зміні умов функціонування (*стійкість як стан*) зумовлює її непохитність до змін параметрів зовнішнього середовища (*стійкість як властивість*) та адаптивність з можливістю фіксації в новому рівноважному стані (*стійкість як характеристика поведінки*). Наведена на рис. 1 триада інтерпретацій поняття «стійкість» дозволяє визначити його як **здатність системи (об'єкта) протистояти змінам умов функціонування, зберігаючи стабільний стан під впливом дестабілізуючих факторів та набуваючи здатності до відновлення після подолання їх впливу**. Зазначимо, що за умови такого трактування автоматично виконуються умови для стійкості статичного об'єкта, системи та адаптивної системи, прийняті у Доповіді [8], які еволюціонують від умови повернення до стану стабільності (*стійкість як стан*) через здатність системи до нівелювання впливу зовнішніх шоків (*стійкість як властивість*) до адаптивної реакції на зовнішні збурення та можливості зафіксуватися в новому рівноважному стані (*стійкість як характеристика поведінки*). Вищенаведене розуміння стійкості дозволяє перейти до розгляду національної стійкості країни яке, в свою чергу, є підґрунтям для визначення поняття стійкості національної економіки.

Для обґрунтування доцільності дотримання трьох аспектів авторського підходу до розуміння національної стійкості як похідного поняття від стійкості системи, звернемося до нормативно-правової бази України у сфері забезпечення національної безпеки та національної стійкості. Інституалізація проблематики стійкості в законодавстві України є логічною реакцією на посилення глобальних викликів та безпрецедентних загроз національній безпеці, зумовлених повномасштабною агресією РФ. Так, перша Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105 [9] (включно з її новою редакцією, затвердженою Указом Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012 [10]), взагалі не містила згадки про національну стійкість та її роль в забезпеченні національної безпеки.

В Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 [11], увага акцен-

тується на економічному аспекті національної безпеки, а підвищення стійкості національної економіки до негативних зовнішніх впливів, диверсифікації зовнішніх ринків, торговельних та фінансових потоків визначено як одну з ключових передумов забезпечення економічної безпеки [11, п. Розділ 4, п. 9].

Нарешті, в Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженій Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [12], стійкість (здатність суспільства та держави до адаптації) розглядається як одна з трьох засад Стратегії, разом із стримуванням (розвиток оборонних та безпекових спроможностей) та взаємодією (розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, іншими державами та міжнародними організаціями) [12, Розділ I, п. 4]. Також в Стратегії 2020 року надано визначення національної стійкості, а одним з основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави визначено запровадження національної системи стійкості з метою забезпечення належного рівня готовності держави та суспільства до реагування на широкий спектр загроз [12, Розділ III, п. 47].

Подальша ескалація безпекових загроз зумовила необхідність інституалізації національної стійкості, що позначилось прийняттям Концепції забезпечення національної системи стійкості, затвердженої Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021 [13] та її конкретизацією у Плані заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року [14]. В Концепції визначені мета, суб'єкти, основні принципи, напрями, механізми і строки запровадження та функціонування національної системи стійкості, а також надано визначення національної стійкості, яке, на наш погляд, цілком відповідає запропонованій в роботі триаді трактувань поняття «стійкість» (див. рис. 1). А саме, національну стійкість визначено як здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру (*стійкість як властивість системи*), адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стаке функціонування (*стійкість як стан системи*), швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій (*стійкість як характеристика поведінки системи*). Таке визначення, на нашу думку, є більш влучним порівняно з наданим в Стратегії національної безпеки 2020 року [12] визначенням стійкості як здатності суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стаке функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей. При такому трактуванні здатність мінімізувати вплив

Рисунок 1 – Тріада інтерпретацій поняття «стійкість»
в контексті трактування національної економічної стійкості

Джерело: розроблено автором

загроз (*стійкість як властивість*) розглядається як похідний аспект від здатності до адаптації та підтримки стабільного функціонування (*стійкість як стан*), а здатність відновлюватися до нового рівноважного стану (*стійкість як характеристика поведінки*) взагалі не враховується. Тому вважаємо доцільним орієнтуватися на визначення національної стійкості, надане в Концепції забезпечення національної системи стійкості, затвердженій Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021 [13] як таке, що одночасно враховує три визначені в роботі аспекти розуміння стійкості.

Визначивши сутність національної стійкості, можемо звернутися до уточнення поняття національної економічної стійкості (*стійкості національної економіки, економічної стійкості країни, стійкості економічної системи країни*) як одного з базових концептів безпекознавства. На наш погляд, відносно національної економічної стійкості цілком виправданим є застосування комплексного підходу до її визначення на основі запропонованої в роботі тріади інтерпретацій стійкості в цілому: стійкість як стан системи, її властивість та характеристика поведінки (рис. 1). А саме, під національною економічною стійкістю пропонується розуміти здатність національної економіки адаптуватися до зовнішніх та внутрішніх викликів (*стійкість як стан системи*), ефективно протидіяти кризовим явищам (*стійкість як властивість системи*), зберігати функціональну цілісність та відновлюватися після шоків (*стійкість як характеристика поведінки системи*). Зазначимо, що це визначення влучно підкреслює засадничу роль економічної стійкості у забезпеченні економічної безпеки країни, відзначену ще в Концепції економічної безпеки України 1999 року [15], в якій критерієм економічної безпеки країни визнача-

ється здатність національної економіки зберігати або, принаймні, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах припинення зовнішнього постачання або кризових ситуацій внутрішнього характеру – тобто, ніщо інше, як стійкість.

Висновки. Підбиваючи підсумки, ще раз підкреслимо, що стійкість економічної системи є фундаментом, на якому ґрунтується її економічна безпека держави, та одним з ключових критеріїв її забезпечення. Навіть за відсутності прямого згадування стійкості, саме її наявність визначає можливість економіки протидіяти загрозам та відновлюватися після їх впливу. Виходячи з вищевикладеного, вважаємо за доцільне уточнити надане визначення національної економічної стійкості таким чином: здатність національної економіки адаптуватися до зовнішніх та внутрішніх викликів, ефективно протидіяти кризовим явищам, зберігати функціональну цілісність та відновлюватися після шоків, *що є фундаментом національної економічної безпеки та розвитку економіки країни в умовах турбулентності*. За умови такого трактування визначення національної економічної стійкості: враховує як три ключові аспекти розуміння стійкості (як характеристики стану, властивості та поведінки системи); наголошує на критичній ролі економічної стійкості у забезпеченні національної економічної безпеки; вказує на важливість стійкості економіки в сучасних умовах функціонування, які характеризуються хаотичними змінами, стрімкою динамікою подій, невизначеністю та турбулентністю. Здійснене обґрунтування підходу до інтерпретації національної економічної стійкості розширює теоретичний базис для аналізу можливостей національних економік адаптуватися до зовнішніх шоків та забезпечувати стабільний розвиток за кризових умов.

Список використаних джерел:

1. Ханін С.Г. Сучасні проблеми забезпечення економічної стійкості національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 5. С. 230–233.
2. Іванов С. Особливості економічної стійкості як складника забезпечення національної безпеки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2024. № 1(19). С. 74–79. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2024/19-13/22>
3. Стійкість економіки: оцінювання та забезпечення : монографія / А. В. Бойко, Д. Б. Шкуропадська, Ю. А. Гладка та ін. ; за ред. А.В. Бойко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 444 с. DOI: <http://doi.org/10.31617/m.knute.2019-891>
4. Маргасова В.Г. Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління. Чернівці : Десна Поліграф, 2014. 416 с.
5. Власюк О.С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. Київ : Академія фінансового управління, 2011. 474 с.
6. Висоцька І.Б. Теоретичні підходи до поняття «стійкість системи». *Науковий вісник державного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 2. С. 13-23.
7. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-book.2022.01>
8. Global Risks 2013. Eighth Edition. Switzerland: World Economic Forum, 2013. 79 p. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2013.pdf
9. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється». Затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#Text>

10. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України». Указ Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389/2012#n18>
11. Стратегія національної безпеки України. Затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>
12. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». Затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
13. Концепція забезпечення національної системи стійкості. Затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
14. Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року від 10 листопада 2025 року № 1025-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2023-%D1%80#Text>
15. Концепція економічної безпеки України. Кер. проекту В. М. Геєць. Київ : Ін-т екон. прогнозування; Логос, 1999. 56 с.

References:

1. Khanin, S. H. (2015). Suchasni problemy zabezpechennia ekonomichnoi stiikosti natsionalnoi ekonomiky [Contemporary problems of ensuring economic resilience of the national economy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, is. 5, pp. 230–233. (in Ukrainian)
2. Ivanov, S. (2024). Osoblyvosti ekonomichnoi stiikosti yak skladnyka zabezpechennia natsionalnoi bezpeky [Features of economic resilience as a component of national security]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, no. 1(19), pp. 74–79. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2024/19-13/22> (in Ukrainian)
3. Boiko, A. V., Shkurovadska, D. B., Hladka, Yu. A., et al. (2021). *Stiikist ekonomiky: otsiniuvannia ta zabezpechennia* [Economic resilience: Assessment and provision]. Kyiv National University of Trade and Economics. DOI: <http://doi.org/10.31617/m.knute.2019-891> (in Ukrainian)
4. Margasova, V. H. (2014). *Systema zabezpechennia stiikosti natsionalnoi ekonomiky ta yii bezpeky: teoriia, metodolohiia, praktyka upravlinnia* [System of ensuring national economic resilience and security: Theory, methodology, and management practice]. Desna Polihraf. (in Ukrainian)
5. Vlasuk, O. S. (2011). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh rynkovykh transformatsii ta antykryzovoho rehuliuвання* [Economic security of Ukraine under market transformations and anti-crisis regulation]. Academy of Financial Management. (in Ukrainian)
6. Vysotska, I. B. (2017). Teoretychni pidkhody do poniattia “stiikist systemy” [Theoretical approaches to the concept of “system resilience”]. *Naukovyi visnyk Derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, is. 2, pp. 13–23. Available at: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1067/1/висоцька.pdf> (in Ukrainian)
7. Reznikova, O. O. (2022). *Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovogo seredovyshcha* [National resilience in a changing security environment]. NISS. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-book.2022.01> (in Ukrainian)
8. Global Risks 2013. Eighth Edition. (2013). World Economic Forum. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2013.pdf
9. President of Ukraine. (2007). *Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy “Ukraina u sviti, shcho zminiuietsia” (Decree No. 105/2007)*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#Text>
10. President of Ukraine. (2012). *Pro novu redaktsiiu Stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy (Decree No. 389/2012)*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389/2012#n18>
11. President of Ukraine. (2015). *Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy (Decree No. 287/2015)*. Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>
12. President of Ukraine. (2020). *Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy “Bezpeka liudyny – bezpeka krainy” (Decree No. 392/2020)*. Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
13. President of Ukraine. (2021). *Kontseptsiiia zabezpechennia natsionalnoi systemy stiikosti (Decree No. 479/2021)*. Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
14. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2025). *Rozporiadzhennia pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Kontseptsii zabezpechennia natsionalnoi systemy stiikosti do 2025 roku (No. 1025-r)*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2023-%D1%80#Text>
15. Geiets, V. M. (Ed.). (1999). *Kontseptsiiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Concept of economic security of Ukraine]. Institute for Economic Forecasting; Logos. (in Ukrainian)

Дата надходження статті: 16.01.2026

Дата прийняття статті: 02.02.2026

Дата публікації статті: 18.02.2026